

Recinová, Monika

Sv. Voršila - křesťanská Artemis?

Religio. 2004, vol. 12, iss. 1, pp. [123]-128

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/125085>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Sv. Voršila – křesťanská Artemis?

Monika Recinová

Přežívání metamorfovaného antického dědictví v rouchu středověkého světa je obecně známým jevem. Přesto, jedná-li se o jednotlivé příklady, je rouška středověké kultury halící antický motiv pro jeho rozpoznání často příliš silná. Ve středověkém myšlení se setkala křesťanská inkulturace s přežívajícím antickým světem; příliš často se zapomíná, do jaké míry se středověká křesťanská kultura živila a žila z antických pramenů. Chtěla bych demonstrovat tuto skutečnost na zdánlivě nenápadném, ale při bližším prozkoumání fascinujícím příkladu Legendy o svaté Voršile. Nebudu se zde zabývat vývojem kultu a legendy¹ (která má nepochybné historické jádro), což je pro naše zkoumání irelevantní. Vyjdeme z ikonografie, etymologie a především z latinského zpracování legendy od Jakuba de Voragine, z textu, který měl největší vliv na kodifikaci postavy sv. Voršily a na rozšíření jejího kultu až do dnešních dnů. V závěru připojuji část překladu legendy o svaté Voršile, který překladatelé nezařadili do českého výboru ze *Zlaté legendy*.²

Ursula, latinská podoba jména sv. Voršily, znamená „Medvědice“. Nejčastěji bývá zobrazována jako královsky oděná dívka *se šípem v ruce*. Podle legendy zahynula probodena šípem hunského krále Atily u Kolína nad Rýnem. Zajímavé je, že obvykle není zobrazována probodena šípy jako např. sv. Šebestián, ani jako barokní Terezie z Ávily, ale šíp drží v ruce.³ Z vyobrazení se skoro zdá, jako by nebyla obětí šípu, ale spíše jeho *paní*. Na jiných zobrazeních je vidět sv. Voršilu jako vysokou postavu přikrývající svým pláštěm početný zástup, především dívek – podle legendy s ní mělo podstoupit mučednictví pro víru jedenáct tisíc panen. Tento motiv je v ikonografii jinak vyhrazen P. Marii.

Legendu o mučednické smrti jedenácti tisíc panen a o sv. Voršile, jejich *vůdkyni* a učitelce, slyšela jako dítě sv. Angela Merici, která roku 1535 založila v italské Brescii Společnost sv. Voršily, jež se během staletí změnila na klauzurovaný řád. V jeho erbů je vidět přesmyčku *Ursula – laurus*,

1 K tomu viz Frank Günter Zehnder, *Sankt Ursula: Legende – Veregrung – Bilderwelt*, Köln: Wienand Verlag 1985.

2 *Zlatá legenda*, přel. Václav Bahník a Anežka Vidmanová, Praha: Vyšehrad 1984.

3 Viz Gainer Nitz, heslo „Ursula“, in: Engelbert Kirschbaum (ed.), *Lexikon der christlichen Ikonographie* VIII, Rom – Freiburg im Breisgau: Herder 1994, 521-527.

tj. „vavřín“. Vedle slova „vavřín“ je v erbu *sedmihvězdí Velké medvědice v zeleném poli*.

Obrátíme-li nyní pozornost k antickému mýtu, můžeme nalézt pozoruhodnou řadu styčných motivů. Artemis jako *Dafnaia* měla své posvátné vavříny.⁴ Toto Artemidino epiteton upomíná na mytický příběh o nymfě Dafné, první Apollónově lásce, která byla pro svou touhu po panenství svým otcem, říčním bohem, proměněna ve vavřín, Apollónův oblíbený strom, kterým se od té doby věnčil.

Artemis bděla mimo jiné jako panenská bohyně nad dívčí iniciací v tom věku, kdy se dívky připravují na sňatek. Artemidiny malé služebnice byly především v Braurónu i leckde jinde v Attice, kde se konala *arkteia*, iniciace dívek, označovaných jako *arktoi*, tj. „medvědice“.⁵ Artemis sama bývala označována tímto epitetem. Zvláště nápadná epifanie bohyně v medvědí podobě je patrná v mýtickém vyprávění o *Kallistó* (tj. „Nejkrásnější“), jedné z Artemidiných družek. Toto epiteton mohlo být užito o samotné bohyni.⁶ Když při koupání Artemis seznala dívčino těhotenství, proměnila ji za trest v medvědici. Podle jiné verze byla probodena šípem. V podobě medvědice byla nakonec vyzvednuta na nebe jako cirkumpolární souhvězdí.

Sv. Voršila se ovšem od Artemidy navzdory výše zmíněným styčným bodům zároveň podstatě liší. Je to především křesťanské přeznačení role panenství, které odlišuje družinu křesťanských panen od skupin Artemidiných služebnic. Voršilin ideál zachvacuje nejen jí vedené panny, ale i četné biskupy nebo jiné osoby, včetně Voršilina snoubence, který spolu s ní podstoupí mučednictví pro víru. Sv. Voršila jako „křesťanská Artemis“ představuje obětí svého života zasvěceného Bohu nový, podstatně vyšší ideál panenského života, než jaký představovala artemisia, jakkoli mnoho se z jejich pramene živí.

4 Viz Karl Kerényi, *Mytologie Řeků* I, Praha: Oikúmené 1996, 110.

5 Viz Susan Guettel Cole, „The Social Function of Rituals of Maturation: The Koureion and the Arkteia“, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 55, 1984, 240-241.

6 Viz K. Kerényi, *Mytologie Řeků...* I, 113.

O jedenácti tisících panen⁷

Umučení jedenácti tisíc panen se událo takto: V Británii žil totiž jakýsi velmi křesťanský král jménem Notus nebo Maurus, který zplodil jistou dceru jménem Voršila [tj. „Medvědice“]. Byla mocná podivuhodnou vážností mravů, moudrostí a krásou, takže její pověst byla známá všude. Když se král Anglie stal velice mocným a podrobil pod své jho mnohé národy, a když uslyšel pověst o této panně, pokládal se veskrze za blaženého, kdyby se výše zmíněná panna vdala za jeho jediného syna. I mladík pro to velmi zahořel. Pošlou tedy slavnostní posly k dívčinu otci s mnohými sliby a lichocením a připojí mnohé hrozby, jestliže by se vrátili ke svému pánu samotní. Král byl na nejvyšší míru znepokojen, protože jednak pokládal za nevhodné zasubovat dívku vynikající ve víře v Krista za ctitele model, jednak poznával, že ona sama nikterak nesouhlasí, a nesmírně se děsil královy prudkosti. Dívka sama, podnícena božským vnuknutím, poradila otci, aby výše zmíněnému králi přislíbil souhlas, ovšem s tou podmínkou, že sám král s otcem jí dají k útěše deset nejvybranějších panen a že jak jí, tak ostatním přiřkne tisíc panen, že vystrojí tři trojeslice a dá jí odklad na tři roky k zasvěcení svého panenství a sám mladík, jsa pokřtěn, se v těchto třech letech vyučí ve víře; užila této moudré rady – buď aby obtížností předložené podmínky od toho odvrátila jeho mysl, nebo aby při této příležitosti výše zmíněné panny a sebe sama zasvětila Bohu. Avšak mladík rád přijal tuto podmínku, naléhal na svého otce, a jsa ihned pokřtěn, přikázal uspišit všechno, co dívka přikázala. Otec dívky přikázal, aby jeho dcera, kterou měl velice rád, měla ve svém průvodu muže, jejichž útěchy měla jak ona, tak její zástup zapotřebí. Odevšad se tedy scházejí panny, odevšad se sbíhají muži k tak velké podívané. Neboť se k nim připojili mnozí biskupové, aby dále pokračovali v cestě spolu s nimi. Mezi nimi byl basilejský biskup Pantulus, který je doprovodil až do Říma, a navrátiv se odtud, podstoupil spolu s nimi mučednictví. Také sv. Gerasina, královna Sicílie, která svého muže, velice krutého krále, učinila jakoby z vlka beránkem – sestra biskupa Macirisia a Darie, matky sv. Voršily – se ihned z Božího vnuknutí připojila se svými čtyřmi dcerami, Babillou, Iulianou, Viktorií a Aureou a maličkým Adriánem (který z lásky k sestřím nastoupil cestu) a plavila se až do Británie, když jí otec sv. Voršily dopisem sdělil tajemství. Království zanechala v rukou jednoho svého syna. Když konečně Voršila obrátila všechny panny na víru, dopluly jednoho dne za příznivého větru do galského přístavu, který se nazývá Tiella a odtud odpluly do Kolína,

7 Překlad dle G. P. Sismel Maggioni (ed.), *Legenda Aurea*, Tavarnuzze – Firenze: Edizioni del Galluzzo 1998, 1075-1078.

kde se Voršile zjevil anděl Páně a oznámil jí, že se sem vrátí ve stejném počtu a získají zde mučednické koruny. Odtud tedy na andělovo vybidnutí, zamířivše do Říma, přiblížily se k městu Basileji, kde zanechaly lodě a do Říma přišly pěšky. Papež Cyriakus se nad jejich příchodem velmi zaradoval, protože sám pocházel z Británie a měl mezi nimi mnohé příbuzné; s celým klérem je s nejvyšší počtou přijal. Té noci bylo papeži z Božého vnuknutí odhaleno, že s těmito pannami obdrží palmu mučednictví. Sám u sebe to tajil a mnohé z těch, které nebyly dosud pokřtěny, pokřtil. Když nastal vhodný čas, kdy řídil církev jako devatenáctý po Petrovi rok a jedenáct týdnů, ve shromáždění všech oznámil své předsevzetí a přede všemi se vzdal hodnosti a úřadu. Ale když všichni hlasitě odporovali a nejvíce kardinálové, kteří mysleli, že se pomátl na rozum, z toho důvodu, že opouštěje slávu pontifikátu chce jít za nějakými pošetilými ženštinami, on si nikterak neodpočal a ustanovil papežem místo sebe kteréhosi svatého muže, který se jmenoval Anteros. A protože opustil apoštolský stolec bez souhlasu kléru, týž klérus odstranil jeho jméno ze seznamu papežů a všechna přízeň, které požíval onen zasvěcený sbor panen u římské kurie, byla od toho okamžiku ztracena. Když nepřátelští vojevůdci římského vojska Maximus a Afrikanus viděli velké množství panen a že se k nim sbíhá mnoho mužů a žen, obávali se, aby kvůli nim příliš nevzrostlo křesťanské náboženství. Pročež pečlivě prozkoumali jejich cestu a poslali posly ke svému příbuznému Juliovi, vůdci kmene Hunů. Když přišly (panny) do Kolína, vytáhli proti nim s vojskem a zabíjeli je, protože byly křesťanky. Onen blažený Cyriakus vyšel s tímto vznešeným množstvím panen z města; následoval ho pak kněz kardinál Vincentius a Jakobus, který odešel ze své vlasti Británie do Antiochie, kde sedm let zastával hodnost arcibiskupa. Když tehdy navštívil papeže a již vyšel z města a uslyšel o příchodu panen, rychle se vrátil a stal se jejich druhem v putování a ve smrti. Také Mauritius, biskup města Levicane, strýc Balilly a Juliány, a také Follarius, biskup lucenský a biskup Sulpicius Ravenensis, který tehdy přišel do Říma, se připojili k výše řečeným pannám. Také Ethereus, ženich blažené Voršily, zůstává v Británii byl andělským viděním napomenut, aby povzbudil svou matku, aby se stala křesťankou. Jeho otec totiž zemřel v prvním roce, kdy se stal křesťanem, a jeho syn Ethereus po něm nastoupil vládu. Když se zasvěcené panny vracely s výše řečenými biskupy z Říma, Ethereus byl od Pána vybidnut, aby ihned povstal a šel vstříc své nevěstě a spolu s ní obdržel palmu mučednictví. Těše se z Božích příkazů, zařídil, aby byla jeho matka pokřtěna a spolu s ní a se svou malou sestrou Florentinou, již křesťankou, a také s biskupem Klementem šel vstříc pannám a připojil se k nim k mučednictví. Také Marculus, řecký biskup, a jeho vnučka Konstantia, dcera



konstantinopolského krále Dorothea, která byla zasnoubena s mladým synem jakéhosi krále; když zemřel před oddavkami, zasvětila své panenství Pánu. Skrze vidění byli napomenuti, aby přišli do Říma a připojili se k výše řečeným pannám k mučednictví. Všechny panny se tedy s výše zmíněnými biskupy vrátily do Kolína, který již našly obležený Huny. Když je barbaři uviděli, vyřítili se na ně s nesmírným křikem jako zuřiví vlci na ovečky a celé jejich množství pobili. Když již ostatní probodali, přišli k blažené Voršile. Když viděl vůdce její nesmírnou krásu, užasl, těšil ji ohledně smrti panen a přislíbil, že si ji vezme za manželku. Ona to z hloubi duše odmítla a když on viděl, že jí pohrdla, zasáhl jí přesně mířenou střelou, a tak završila mučednictví. Jakási panna jménem Kordula, vyděšená hrůzou, se v noci ukryla na lodi, ale za svítání šla dobrovolně vstříc smrti a obdržela korunu mučednictví.



SUMMARY

St. Ursula – Christian Artemis?

The article deals with comparison between the Artemidian initiation of old Greek religion and the Christian medieval ideal of virginity and life consecrated to the God. The example of that is a figure of St. Ursula which is compared with Artemis in iconography and myth. This example also demonstrates the ancient heritage in the medieval garment. In spite of the fact that both figures are similar, there is very important contribution of Christianity which deeply modify the simple pagan basement. At the end of the article there is also connected the translation of the part of the Legend of St. Ursula by Jacob de Voragine from *Legenda Aurea*.

MONIKA RECINOVÁ

e-mail: MonikaRecinova@seznam.cz